

**САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТА КОЛЕДЖУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Валентина Журавель
Прилуки

В статті наголошується, що підготовка педагогічних кадрів, в тому числі і педагога дошкільного фаху, повинна відповідати вимогам сучасності. Розкрито сутність та зміст самостійної роботи у навчальному процесі вищого навчального закладу. Подаються рекомендації до змісту робочої інструкції щодо самостійної роботи студентів та вимоги, які потрібно враховувати при її складанні.

Ключові слова: професійна підготовка, самостійна робота, робоча інструкція.

Професійна підготовка спеціаліста є складовою ланкою освіти, в якій спостерігається взаємозв'язок професійних знань із теоретичними психолого-педагогічними знаннями.

Аналіз психолого-педагогічної літератури стосовно професійної підготовки фахівців у ВНЗ свідчить про те, що дана проблема розглядається науковцями в різних аспектах, а саме: формування індивідуальних здібностей студентів у процесі навчання та виховання (С. Бубка, В. Марищук, В. Фарфель); підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування гуманістичної спрямованості спілкування дошкільників (О. Козлюк); підготовка майбутнього фахівця дошкільної освіти до використання елементів культури рідного краю (С. Матвієнко); підготовка студентів до фізичного виховання дошкільників (О. Богініч, Л. Волков, Н. Денисенко, З. Нестерова, Т. Поніманська, Л. Рижова); формування професійної готовності майбутніх вихователів до здійснення фізичного виховання дошкільників на засадах народних традицій (Н. Левінець) [4, 68].

Виходячи з аналізу стратегічних напрямків реформування системи освіти, що розглядаються у фундаментальних дослідженнях науковців В. Андрущенка, Г. Атанова, В. Бондаря, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Мороза, С. Сисоевої, Д. Чернілевського та інших, пріоритетним завданням вищої освіти є підготовка фахівців нового рівня якості, які б відповідали сучасним вимогам суспільства, були спроможними швидко адаптуватися до швидкоплинних змін у професійній діяльності, володіючи уміннями впродовж всього життя самостійно поповнювати професійні знання та збагачувати власний професійний досвід [1].

Враховуючи, що в сучасному світі вища освіта стає обов'язковим етапом у житті людини і що кожен повинен навчитися самостійно здобувати знання упродовж життя, значно зростає роль ВНЗ у навчанні студента самостійно вчитися. Самостійна робота студента, яка є суттєвим елементом навчального процесу поряд з аудиторним навчанням, набуває великого значення.

Самостійна робота завжди була одним із найважливіших елементів процесу навчання як у середній, так і у вищій школі. Її значну роль відображено у класичній педагогічній спадщині (А. Дістерверг, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський), а також у зарубіжних (І. Герде, Д. Дьбюї, Г. Шаррельман, В. Буряк, В. Козаков, Б. Єсіпов, П. Підкасистий) і вітчизняних науковців (М. Нікандров, Н. Кузьміна, О. Мороз, А. Журавська, І. Зязюн, М. Ярмаченко, В. Король, Н. Токова та ін.). Слід зазначити, що деякі науковці (В. Буряк, Б. Єсіпов) розробляли проблему самостійної роботи у рамках педагогічного процесу загальноосвітньої школи. Їх погляди є актуальними і для вищої освіти [6].

У сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення самостійної роботи. Деякі автори (Р. Назімов, І. Харламов, С. Гончаренко) характеризують її як специфічний вид навчально-пізнавальної діяльності, яка проводиться індивідуально чи по групах протягом аудиторних занять або вдома за завданням педагога, за його методичними вказівками, але без його безпосередньої участі. І. Харламов розуміє самостійну роботу як активну пізнавальну самостійну діяльність. У цьому значенні її можна застосовувати за наявності майже всіх наявних форм і методів (за виключенням методів усного викладу, коли домінуючою діяльністю суб'єктів навчання є сприйняття на слух мови педагога). Науковець вважає самостійною і активну розумову роботу під час бесід, особливо в тих випадках, коли суб'єкти навчання спрямовуються до самостійного

«відкриття» нових знань [6].

Інші вчені розглядають самостійну роботу як дидактичний засіб навчання. Так, П. Підкасистий розрізняє самостійну роботу та самостійну діяльність студентів. Самостійну роботу він розуміє «як дидактичний засіб навчання, штучну педагогічну конструкцію» [6], за допомогою якої педагог організує діяльність суб'єктів навчання як на уроці, так і під час виконання домашнього завдання. Крім того, суб'єкти навчання беруть участь у різнорівневих процесах навчального пізнання під час виконання того чи іншого типу та виду самостійної роботи. Самостійна діяльність розглядається автором як «цілеспрямований процес, який організується та виконується у структурі навчання для розширення конкретних навчально-пізнавальних завдань» [6]. Зовнішньо самостійна робота як засіб навчання виступає у вигляді різноманітних завдань; внутрішньо вона виражається через пізнавальне або практичне завдання, яке в навчанні виступає своєрідним імпульсом для початку розумової діяльності суб'єкта навчання. П. Підкасистий виділяє такі компоненти самостійної роботи: робота зі сприйняття та осмислення навчального матеріалу на лекціях, ведення конспекту лекцій, вивчення навчальної літератури (підручники, навчальні посібники, конспекти лекцій, першоджерела), опрацювання навчальної інформації та переведення її на рівень знань, закріплення знань на практиці, виконання вправ та різноманітних додаткових завдань, підготовка виступів, рефератів, доповідей; виконання типових розрахунків, підготовка та виконання лабораторних робіт, підготовка до практичних та семінарських занять тощо [6].

Цікаву думку щодо сутності самостійної роботи викazuje В. Буряк. Він вважає, що розкриття характерних ознак самостійної роботи можливе тільки при єдиному аналізі її зовнішньої та внутрішньої сторони. Зовнішня сторона зумовлюється освітніми функціями педагога, а внутрішня – пізнавальними функціями осіб, що навчаються, причому завдання останніх набагато складніше від завдання педагога. При організації самостійної роботи педагог пропонує конкретне письмове чи усне завдання, контролює його виконання, дає суб'єктам навчання своєчасні вказівки, які запобігають можливим помилкам, аналізує процес роботи, правильність виконання завдання, а також перевіряє, якими знаннями, уміннями та навичками оволоділи суб'єкти навчання у процесі виконання даної роботи. У такому випадку завдання для самостійної роботи виконує роль зовнішнього подразнювача, що стимулює пізнавальну активність. Аналізуючи зміст завдання, молоді люди порівнюють його зі знаннями, уміннями та навичками, які вони вже отримали, обмірковують мету завдання та намічають дії, необхідні для його виконання, самостійно визначають результати, яких треба досягти після виконання завдання. Після безпосереднього виконання проводиться аналіз отриманих результатів. З часом завдяки тому, що суб'єкти навчання оволодівають знаннями та навичками, зміст самостійної роботи ускладнюється [6].

Проблемою організації самостійної роботи студентів займалися також Н. Гелашвілі, Л. Клименко, В. Кобзарьова, Г. Передрій, К. Плиско, О. Рогова, Д. Тетеріна та ін. Вони розкривають сутність самостійної роботи, її види, форми, дидактичні й лінгводидактичні принципи, визначають роль, функції в загальній системі підготовки спеціалістів [5].

Науковці вважають, як зазначає О. Іванова, що система вищої освіти покликана не лише давати студентам певну систему знань, формувати в них професійні вміння та навички, розвивати творче мислення, але й озброювати методикою самостійного пошуку і здобуття інформації, необхідної для подальшої професійної діяльності. Отже, головним завданням вищої школи поряд із задоволенням потреб особи в інтелектуальному та культурному розвитку є оволодіння майбутнім фахівцем ефективними і раціональними методами самостійної навчальної роботи відповідно до особливостей конкретного фаху, підготовка його до участі у процесі неперервної освіти протягом усього життя [8]. Тому на даний момент самостійна робота вважається особливою формою навчальної діяльності суб'єкта, важливою складовою навчання, у процесі якої студенти оволодівають знаннями і вміннями, а також розвивають такі якості, як самостійність і активність [5].

Навчити студентів самостійно опановувати знання є одним з важливих завдань коледжу. На заняттях, на думку Т. Лободи, необхідно створювати такі ситуації, які в подальшому майбутньому фахівцю доведеться розв'язувати у процесі самостійної роботи. В умовах пошукової діяльності формується самостійність мислення, прагнення відкривати нові знання і способи оволодіння ними. Самостійна робота студентів

необхідна не тільки для оволодіння дисципліною, але й для формування навичок самостійної роботи взагалі, в учбовій, науковій, професійній діяльності, здібності приймати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення [5; 1, 37-39].

Самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей. Вона сприяє розвитку працелюбності, організованості й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість та наполегливість у досягненні кінцевого результату. Крім того, самостійна робота має виховне значення: вона формує самостійність не тільки як сукупність вмінь та навичок, але й як рису характеру, яка відіграє суттєву роль у структурі особистості сучасного спеціаліста вищої кваліфікації.

При виконанні самостійних завдань студент має змогу краще використати свої інтелектуальні здібності. Вивчення, конспектування літературних джерел, використання довідників, словників сприяють глибокому осмисленню навчального матеріалу, виробляють у студентів цілеспрямованість у здобутті знань, самостійність мислення.

Крім того, самостійна робота необхідна не лише для оволодіння змістом певної дисципліни, але й для формування здатності брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення й вихід із проблемних ситуацій і т. ін. Вона дозволяє опанувати навичками навчальної, наукової та професійної діяльності. Самостійна робота, як зазначає А. Котова, сприяє поглибленню й розширенню знань, пробудженню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей [6].

Ефективність самостійної навчальної роботи зумовлюється сформованістю пізнавальних мотивів. Пізнавальні потреби, які спонукають до самоосвіти, формуються в активній самостійній пізнавальній діяльності людини, яка має бути суспільно значущою для особистості.

Таким чином, самостійна робота студентів відіграє значну виховну роль. Вона формує самостійність як важливу рису характеру, що займає провідне місце в структурі особистості сучасного фахівця. Вчені, педагоги, враховуючи ці закономірності, завжди наголошували на необхідності організації самостійної пізнавальної діяльності людини.

Потреба у розвитку пізнавальної активності студентів, виховання в них вимогливості до себе, бажання працювати творчо, постійно поповнювати і удосконалювати свої знання стимулює науковців і практиків до пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розроблення нових методів та організаційних форм взаємодії викладача і студента. Самим життям доведено, що тільки ті знання, до яких студент прийшов самостійно, завдяки власному досвіду, думці та діям, стають справді міцним його здобутком. Саме тому вища школа поступово переходить від передання інформації у готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування у них досвіду самостійної навчальної роботи [5].

Зокрема, І. Дзюба рекомендує дотримуватися певних вимог щод організації і методики самостійної роботи студентів [3]:

- 1) розвивати мотиваційні установки, де студент має виробити в собі внутрішню потребу в постійній самостійній роботі;
- 2) враховувати принципи систематичності і безперервності для того, щоб не спричиняти втрати логічного зв'язку з раніше вивченим;
- 3) дотримуватися послідовності у роботі, що означає чітку упорядкованість, черговість етапів виконання завдань;
- 4) правильно планувати роботу, раціонально використовувати час, що допоможе раціонально структурувати самостійну роботу та зосередитися на суттєвих питаннях;
- 5) використовувати відповідні методи, способи і прийоми роботи;
- 6) здійснювати керівництво з боку викладача.

Адже самостійною є та діяльність, яку студент здійснює без сторонньої прямої допомоги, спираючись на свої знання, мислення, вміння, життєвий досвід, переконання, і яка, через збагачення студента знаннями формує риси самостійності. Самостійна діяльність являє якість процесу пізнання, рису особистості студента і форму організації навчання [7].

Велике значення в цьому відношенні має висока майстерність викладача, його керівництво активною пізнавальною діяльністю студента, логіка педагогічного процесу, створення проблемної ситуації на занятті, правильна і раціональна організація видів

самостійної роботи, пов'язаної з подоланням студентами труднощів і підведення підсумків виконання і об'єктивна оцінка роботи.

Студентів необхідно навчати цілеспрямованого спостереження й аналізу, організації самоконтролю, проведенню нескладних експериментів і досліджень. До прикладу: виявлення рівня сформованості сенсорних еталонів у дітей молодшого чи старшого дошкільного віку; виявлення рівня сформованості духовно-моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку; визначення рівня сформованості навичок стрибків у дітей середньої групи; визначення рівня розвитку швидкості і спритності у дітей старшого дошкільного віку; діагностика розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку та визначення ефективності роботи з розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку.

Таким чином, самостійна робота студентів з одного боку розглядається як невід'ємний компонент обов'язковий для відвідування навчальних занять: лекційних, практичних та лабораторних. Завдання студента на лекції - прослухати та законспектувати матеріал. На практичних та лабораторних студент самостійно або в групі повинен виконати лабораторну роботу чи вправи, розв'язати задачу, провести самостійне спостереження за заздалегідь отриманим завданням тощо.

З іншого боку, самостійну роботу можна застосовувати у рамках поза аудиторної роботи суб'єктів навчання, яка включає в себе опрацювання літератури (ознайомлювальне читання, осмислення місця нового матеріалу та його зв'язок із вже вивченим, виділення головного, запис матеріалу своїми словами з використанням традиційної символіки), використання різноманітних електронних носіїв інформації та мережі Інтернет.

Оскільки під час самостійної роботи проходить не безпосереднє, а опосередковане керівництво діяльністю студентів, то при організації цієї роботи на практичних та лабораторних заняттях необхідно користуватися інструкцією, яку складає викладач при підготовці до заняття. Принцип складання робочої інструкції є одним з вузлових питань методики самостійної роботи.

В навчальному процесі слід керуватися вимогами до змісту інструкції щодо самостійної роботи студентів [2].

1. Послідовність завдань повинна відповідати ланкам процесу навчання: тобто вони повинні забезпечити сприймання навчального матеріалу, його самостійну обробку, створення зв'язок з раніше вивченим, закріплення, повторення і примінення.

2. Завдання повинні бути спрямовані на активізацію мислительних процесів студентів на занятті як логічного так і творчого мислення, а також на розвиток їх навчальних умінь.

3. В межах робочого керівництва завдання повинні відзначатися різноманітністю, що передбачають різну діяльність.

4. Інструкція повинна спрямовувати студента на контроль роботи із довідниками, словарями тощо.

5. Обов'язковий для всіх студентів матеріал повинен розміщуватися в основній частині інструкції, додатковий – в кінці інструкції.

При складанні інструкції потрібно враховувати вимоги щодо організації самостійної роботи [2].

1. Робоча інструкція повинна представляти завдання в тій послідовності, в якій студенту потрібно їх вирішити; вони повинні бути пронумеровані, цим забезпечується керівництво процесом навчання; студентам повідомляється орієнтовний термін роботи.

2. До кожного завдання робочої інструкції повинно бути вказане джерело, звідки необхідно брати матеріал для виконання завдання.

3. До кожного завдання слід чітко виділити, в якій формі його необхідно виконати (письмово, усно) і куди занести відповідь (таблиця, план-конспект).

4. Завдання повинні бути сформульовані чітко, ясно, коротко.

Отже, самостійна робота потребує чіткої організації керівництва з боку викладача, і лише при такій умові буде забезпечено результативність засвоєння знань студентів, успіх в оволодінні студентами раціональними методами та прийомами навчання, в оволодінні вміннями та навичками самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці.

Література:

1. Богініч О. Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти.[Електронний ресурс]. /О. Л. Богініч – 2008 – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_9/
2. Буряк В. К. Самостійна робота з книгою / В. К. Буряк – К., 1990.
3. Дзюба І. О. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах особистісно-орієнтованого навчання[Електронний ресурс]. / І. О. Дзюба – Харків, 2008. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-136461.html>
4. Журавель В. Професійна підготовка студентів до впровадження оздоровчих інноваційних технологій в практику роботи ДНЗ. / ВВ. Журавель // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 24. Збірник наукових праць. – Київ, 2012. – С. 68-73.
5. Іванова О. В. Самостійна робота студентів у сучасних умовах навчального процесу. [Електронний ресурс] / О. В. Іванова – Харків, 2008. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/...19.../Ivanova_st.pdf
6. Котова А. В. Визначення сутності та змісту самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах.[Електронний ресурс] – Харків, 2008. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..
7. Самостійна робота учнів --засіб розвитку пізнавальної активності і творчого мислення (на історичному матеріалі). Режим доступу: www.br.com.ua > ... > Педагогіка
8. Особливості навчальної праці студентів і передумови її ефективності. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4084.html>

В статье акцентируется внимание на том, что подготовка педагогических кадров, в том числе и педагога дошкольной специальности, должна соответствовать требованиям современности. Раскрыта сущность и содержание самостоятельной работы в учебном процессе высшего учебного заведения. Подаются рекомендации к содержанию рабочей инструкции относительно самостоятельной работы студентов и требования, которые необходимо соблюдать при их составлении.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, самостоятельная работа, рабочая инструкция.

The author deals with the aspect of both pedagogical staff training and preschool teachers. It should correspond to the demands of modern society. The essence and contents of self education in the teaching process of higher educational establishment is defined. The recommendations and demands to the contents of students self training instruction are given. They should be used in its composing.

Key words: professional training, self education, training instruction.